

Компетентнісно спрямований педагогічний процес

Компетентнісний підхід в освіті - це відповідь на вимоги часу. Динамічні зміни життя, постійне оновлення інформації зумовлюють потребу у членах суспільства - фахівцях, які здатні оперативно адаптуватись, навчатись протягом життя, безперервно розвиватись. Провідні освітянські документи визначають компетентнісно орієнтований підхід пріоритетом розвитку сучасної вітчизняної системи освіти. Концепція середньої загальноосвітньої школи, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, концепція профільного навчання у старшій школі та інші базові освітянські документи ґрунтуються на компетентнісній стратегії.

Загальнопедагогічні проблеми формування компетентностей школярів розглядають Н. Бібік, С. Бондар, М. Гончарова-Горянська, Л. Гузеєв, І. Гушлевська, О. Дахін, І. Єрмаков, О. Локшина, А. Маркова, О. Овчарук, Л. Парашенко, О. Пометун, О. Савченко, Дж. Рамен, С. Трубачова, П. Хоменко, А. Хуторської, С. Шишов. Отже, презентованість і в директивних і концептуальних документах, і в наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить про те, що компетентнісний підхід до навчання стає освітянською реальністю.

Об'єктивним є поступ в усвідомленні сутності компетентності як педагогічного явища, у пропозиціях до виокремлення груп компетентностей як пріоритетів національної системи освіти.

1 Поняттям «компетентність» українська освіта оперує в значенні, запропонованому європейськими країнами.

2 Компетентність (competency) - здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання.

У «Критеріях оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти» компетентність визначається «як загальна здатність, яка базується на знаннях, уміннях, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню».

3 Компетентність ґрунтується на знаннях і вміннях, але ними не вичерпується, обов'язково охоплюючи особистісне ставлення до них людини, а також її досвід, який дає змогу ці знання «влести» в те, що вона вже знала, та її спроможність збагнути життєву ситуацію, у якій вона зможе їх застосувати.

4 Кожна компетентність побудована на поєднанні:

- ☐ знань і вмінь,
- ☐ пізнавальних ставлень і практичних навичок,
- ☐ цінностей, емоцій,
- ☐ поведінкових компонентів, тобто всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Однак дуже гострою залишається проблема реального застосування компетентнісного підходу, визначення процесуальних та організаційних основ його впровадження, проблема формування компетентності учнів у навчально-виховному процесі. Розв'язання цієї проблеми має вийти за межі теоретичних обговорень у площину інструментального прикладного застосування.

5. Через творчість учителя до розвитку особистості кожного школяра і підвищення творчої активності обдарованих дітей у процесі впровадження компетентнісно зорієнтованого навчання

6. 1. Формування професійних компетенцій педагогічних кадрів для запровадження освітніх інновацій.

- **Створення умов для розвитку й реалізації творчого потенціалу учасників навчально-виховного процесу. (не т-ки організац, але і психолог, мотивац)**
- підготовка педагогів до реалізації компетентнісного підходу відбуватиметься на фоні коректного відношення до їх досвіду та адаптаційних можливостей з використанням педагогічних технологій, які передбачають «тонке, турботливе відношення людини до людини». Мета такого навчання – не «переробка» педагога, не трансляція йому нової інформації, не спантеличування інструкціями. Йдеться про терапевтичний підхід як створення безпечних умов, зміна установок та поведінкових паттернів педагогів, стимулювання внутрішнього усвідомлення, яке розповсюджується на життя в цілому, а не тільки на професійну діяльність

Однією з найбільш актуальних проблем сучасної освіти виступає практичне формування компетентності учнів. Які ж *критерії основних "умінь широкого спектру"*? У багатьох західноєвропейських країнах розроблено їх перелік, визначено, що необхідні кожній компетентній людині для життєдіяльності. їх перелік відрізняється в кожній країні як за змістом, обсягом, так і за специфічною термінологією.

Наприклад, у **Швейцарії** виділяють: уміння в соціальній, етичній та політичній сферах (інтегрування в суспільство; комунікативність), уміння в інтелектуальній, науковій та теоретичній сферах (структурування та застосування знань; збір інформації та самостійне навчання; використання власного досвіду та знань), уміння в культурній, комунікативній та естетичній сфері (уміння брати участь в культурному житті; мати знання про інші культури), уміння, що необхідні при особистому навчанні та при використанні технологій (можливість надати інформацію; використання інформаційних та комунікативних технологій; розуміння переваг та ризику нових технологій; уміння вчитися; знання про інформаційні технології).

У **Шотландії** акцентують на особистісні якості (самоповага та повага до інших; відчуття соціальної відповідальності; обов'язок учитися; відчуття належності), уміння та навички (основні навички комунікації; особиста ефективність у вирішенні проблем - критичне мислення, планування та організація, рецензування та оцінювання, робота в команді; використання інформаційних технологій), знання та розуміння (знання про себе; знання про свої права, відповідальність, роботу; сфера професійних знань, обов'язки).

В Австрії виділяють: центральні уміння (загальні уміння та навички: комунікація; співпраця та співробітництво; робота в командах; уміння вирішувати конфлікти; здатність

до адаптації; відповідальність), уміння та навички щодо процесу навчання та роботи (збір інформації; планування та організація; гнучкість; уміння вирішувати проблеми; уміння вчитися протягом життя; уміння вчитися самостійно та незалежно), особистий розвиток (креативність, критичність, єдність цілей, обов'язковість, самоорганізація).

Незважаючи на розбіжності та різну термінологію, можна переконатися, що для всіх країн спільними вважаються уміння, які необхідні для реальної життєдіяльності - *професійні, уміння адекватного застосування знань, отримання інформації, поновлення знань та продовження навчання, самоосвіти, соціальні та комунікативні уміння, уміння спілкуватися, вирішувати проблеми та суперечні питання або конфлікти, працювати в команді, відчувати відповідальність тощо.*

ЯКІ Є КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ?

Перелік ключових компетентностей, визначений українськими педагогами

1. Уміння вчитись

Уміння вчитися слід розуміти як цілісне індивідуальне психологічне утворення, яке має кілька складників та інтегрує психолого-особистісні характеристики учня зі змістовою й процесуальною основою учіння і характеризується розвиненою навчальною діяльністю. Уміння вчитись добре розвивається за умови цілеспрямованого спеціального формування його кожного складника.

Наявність цього вміння програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу й навчальних засобів. Це дає змогу людині, яка звикла самостійно вчитися, не губитися в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупинятися, якщо немає готових рішень, не чекати підказки, а самій шукати джерело інформації, шляхи розв'язання, бо вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості.

Тільки розуміючи діяльність як цілісний і багатофункціональний процес, можна обґрунтувати сутність поняття вміння вчитися та його компонентів з урахуванням специфіки навчальної діяльності, серед яких — мотиваційний (ставлення до навчання), змістовий (відомі й нові знання, вміння, навички), процесуальний (способи виконання діяльності на різному рівні складності).

Ця структура вміння вчитись передбачає, що учень:

- сам визначає мету діяльності або приймає учителеву;
- проявляє зацікавленість навчанням, докладає вольових зусиль;
- організовує свою працю для досягнення результату;
- відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв'язання задачі;
- виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції;
- усвідомлює свою діяльність і прагне її вдосконалити;
- має уміння й навички самоконтролю та самооцінки.

2. Здоров'язберігаюча компетентність

Під поняттям здоров'язберігаючої компетентності слід розуміти характеристики,

властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я свого та оточення.

Життєві навички (компетентності), що сприяють здоровому способу життя

4.1. Життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю

4.1.1. Навички раціонального харчування

- дотримання режиму харчування;
- вміння складати харчовий раціон, враховуючи реальні можливості та користь для здоров'я; - вміння визначати й зберігати високу якість харчових продуктів.

4.1.2. Навички рухової активності

- виконання ранкової зарядки;
- регулярні заняття фізичною культурою, спортом, руховими іграми, фізичною працею.

4.1.3. Санітарно-гігієнічні навички

- навички особистої гігієни;
- вміння виконувати гігієнічні процедури (догляд за шкірою, зубами, волоссям тощо).

4.1.4. Режим праці та відпочинку

- вміння чергувати розумову та фізичну активності;
- вміння знаходити час для регулярного харчування й повноцінного відпочинку.

4.2. Життєві навички, що сприяють соціальному здоров'ю

4.2.1 Навички ефективного спілкування

- вміння слухати;
- вміння чітко висловлювати свої думки;
- вміння відкрито виражати свої почуття, без тривоги та звинувачень;
- володіння невербальною мовою (жести, міміка, інтонація тощо);
- адекватна реакція на критику;
- вміння просити про послугу або допомогу.

4.2.2. Навички співчуття

- вміння розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей;
- вміння висловити це розуміння;
- вміння зважати на почуття інших людей;
- вміння допомагати та підтримувати.

4.2.3. Навички розв'язування конфліктів

- вміння розрізняти конфлікти поглядів і конфлікти інтересів;
- вміння розв'язувати конфлікти поглядів на основі толерантності;
- вміння розв'язувати конфлікти інтересів за допомогою конструктивних переговорів.

4.2.4. Навички поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації

- навички впевненої (адекватної) поведінки, зокрема й застережливих дій щодо

ВІЛ-СНІДу;

- вміння розрізняти прояви дискримінації, зокрема щодо людей з особливими потребами, ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД;
- вміння обстоювати свою позицію та відмовлятися від небажаних пропозицій, зокрема й пов'язаних із залученням до куріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин;
- вміння уникати небезпечних ситуацій і діяти при загрозі насилля.

4.2.5. Навички спільної діяльності та виробництва

- вміння бути "членом команди";
- вміння визнавати внесок інших у спільну роботу;
- вміння адекватно оцінювати свої здібності та свій внесок у спільну діяльність.

4.3. Життєві навички, що сприяють духовному та психічному здоров'ю

4.3.1. Самоусвідомлення та самооцінка

- вміння усвідомлювати власну унікальність;

- позитивне ставлення до себе, інших людей, до життєвих перспектив;
- адекватна самооцінка: уміння реально оцінювати свої здібності й можливості, а також адекватно сприймати оцінки інших людей.

4.3.2. Аналіз проблем та прийняття рішень

- уміння визначати суть проблеми та причини її виникнення;
- здатність сформулювати декілька варіантів розв'язання проблеми;
- уміння передбачати наслідки кожного з варіантів для себе та інших людей;
- уміння оцінювати реальність кожного варіанта, враховуючи власні можливості та життєві обставини;

- здатність вибирати оптимальні рішення.

4.3.3. Визначення життєвих цілей та програм;

- уміння визначати життєві цілі, керуючись своїми потребами, нахилами, здібностями;
- уміння планувати свою діяльність, враховуючи аналіз можливостей і обставин;
- уміння визначати пріоритети й раціонально використовувати час.

4.3.4. Навички самоконтролю;

- уміння правильно виражати свої почуття;
- уміння контролювати прояви гніву;
- уміння долати тривогу;
- уміння переживати невдачі;
- уміння раціонально планувати час.

4.3.5. Мотивація успіху та тренування волі

- віра в те, що ти є господарем свого життя;
- установка на успіх;
- уміння зосереджуватися на досягненні мети;
- розвиток наполегливості та працьовитості.

2. Соціальна компетентність

3. Загальнокультурна компетентність Загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства у всіх її аспектах, що передбачає передусім формування культури міжособистісних відносин, оволодіння вітчизняною та світовою культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дозволяє особистості

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки й культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;
- застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;
- знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти;
- застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;

опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації.

4. Громадянська компетентність передбачає такі здатності:

- орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, знати процедури участі в діяльності політичних інститутів демократичної держави, органів місцевого самоврядування;
- застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади та держави загалом;
- застосовувати способи та стратегії взаємодії з органами державної влади на користь собі й громадянському суспільству;
- використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини й громадянина;
- робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, враховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.
-

5. Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій

Компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій передбачають здатність учня орієнтуватись в інформаційному просторі, володіти й оперувати інформацією відповідно до потреб ринку праці. Вони пов'язані з якостями технічно та технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності з умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, що охоплюють основні компоненти інформаційної культури учнів, базовані на раціональному співіснуванні з техносферою, відповідно до їхнього професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних можливостей.

Компетентності з ІКТ передбачають здатності;

- застосовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні та повсякденному житті,
- раціональне використання комп'ютера й комп'ютерних засобів при розв'язуванні задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням;
- будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;
- давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності.

7. Підприємницька компетентність передбачає реалізацію здатностей

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами Інших людей та суспільства, застосовувати технології моніторингу ресурсів і забезпечення стійкого розвитку;
- організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і працю колективу, орієнтуватися в нормах і етиці трудових відносин;
- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;

- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій та прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;
- презентувати та поширювати інформацію про результати і продукти власної економічної діяльності та діяльності колективу.

З ЯКИМИ ПІДХОДАМИ ДО НАВЧАННЯ ПОВ'ЯЗАНИЙ КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД?

Компетентнісний підхід тісно пов'язаний із такими підходами до навчання, як

- ☐ особистісно орієнтований (потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі “для всіх” на суб’єктивні надбання одного учня, що їх можна виміряти);
- ☐ діяльнісний (може бути реалізований тільки *в діяльності*, тобто в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій).

ЩО ОЗНАЧАЄ ДЛЯ ОСВІТИ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ НА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД?

Перехід до компетентнісного підходу означає:

- а) переорієнтацію з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі;
- б) зміщення акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях.

ЩО ОЗНАЧАЄ ДЛЯ ОСВІТИ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ НА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД?

Реалізуючись у навчальних програмах, компетентнісний підхід змінює уявлення про оцінювання. За такого підходу найактуальнішою є проблема розвитку особистісних здібностей учня. Результати навчальної діяльності розглядають як особисті досягнення учня. Важливим стає не наявність у нього внутрішньої організації знань, а здатність застосовувати компетентності в навчанні та житті.

У контексті освітніх реалій сьогодення ця мета може конкретизуватись як підготовка учнів до життя, розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей, опанування знань, актуалізація вмінь, затребуваних життям, - уміння спілкуватись, контактувати з іншими людьми, у тому числі задля розв'язання конкретних проблем, уміння опрацьовувати інформацію, гнучко реагувати на зміни в житті тощо. Отже, мета навчання виступає нині як формування життєвої компетентності учнів.